

Δίκαιη ικανοποίηση λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης

Παρατηρήσεις στην ΕΔΔΑ, *Τεχνική Ολυμπιακή Α.Ε. κατά Ελλάδας*

Νίκος Φραγκάκης, Δικηγόρος

Η απόφαση της 1.10.2013 του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [ΕΔΔΑ ή το Δικαστήριο] στην υπόθεση *Τεχνική Ολυμπιακή Α.Ε. κατά Ελλάδας* επί προσφυγής εταιρείας που, επικαλούμενη τα άρθρα 6 παρ. 1 και 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου [ΕΣΔΑ ή η Σύμβαση], παραπονιόταν για υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον των ελληνικών διοικητικών δικαστηρίων και για την μη ύπαρξη σχετικής προσφυγής στο εθνικό δίκαιο, έχει γενικότερη σημασία γιατί έδωσε στο Δικαστήριο την ευκαιρία να εξετάσει για πρώτη φορά τον αποτελεσματικό, υπό την έννοια του άρθρου 35 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, χαρακτήρα των προσφυγών που προβλέφθηκαν με τις διατάξεις του Ν 4055/2012 «Δίκαιη δίκη και εύλογη διάρκεια αυτής» (τέθηκε σε ισχύ στις 2 Απριλίου 2012).

Η υπερβολική διάρκεια των δικών (διοικητικών, ποινικών και αστικών) είναι ο συχνότερος λόγος για τον οποίο το Δικαστήριο διαπιστώνει παραβιάσεις της Σύμβασης από την Ελλάδα. Με τη θέσπιση του Ν 4055/2012¹, που υιοθετήθηκε σε συμμόρφωση με την πιλοτική απόφαση του ΕΔΔΑ της 21 Δεκεμβρίου 2010 *Βασιλείου Αθανασίου και λοιποί κατά Ελλάδας* (προσφυγή αρ. 50973/08), η Ελλάδα αναγνωρίζει ότι μια διοικητική δικαστική διαδικασία υπερβολικής διάρκειας μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την πραγματική άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο. Για τη θεραπεία του προβλήματος ορίζεται ότι, μετά από την ολοκλήρωση της διαδικασίας κάθε βαθμού δικαιοδοσίας, μπορεί να ασκηθεί αποζημιωτική προσφυγή (αίτηση αποζημίωσης) που θα αφορά μόνον τον συγκεκριμένο βαθμό και όχι τους προηγούμενους. Τα κριτήρια με βάση τα οποία γίνεται η διαπίστωση μιας πιθανής υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας και ο υπολογισμός της σχετικής αποζημίωσης ορίζεται ότι είναι αυτά που έχει καθορίσει

η οικεία νομολογία του Δικαστηρίου. Όσον αφορά την προληπτική αίτηση επιτάχυνσης της διαδικασίας που προβλέπει ο ίδιος νόμος, αποσκοπεί και πάλι στην εναρμόνιση της εθνικής έννομης τάξης προς τη νομολογία του Δικαστηρίου.

Η πρώτη προσφυγή που άσκησε ενδιαφερόμενος ζητώντας την σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 4055/2012 επιδίκαση δίκαιης ικανοποίησης λόγω υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας ενώπιον του ΣτΕ κρίθηκε με την απόφαση 4467/2012. Το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο κλιμάκωσε την κρίση του σε τρία στάδια: (α) συνδρομή παραβίασης του δικαιώματος σε ταχεία απονομή της δικαιοσύνης με βάση τη διάρκεια της διαδικασίας, (β) ανάγκη καταβολής χρηματικού ποσού ή επάρκεια της διαπίστωσης της παραβίασης του δικαιώματος και (γ) καθορισμός του καταβλητέου ποσού και επιβολή εις βάρος του Δημοσίου των δικαστικών εξόδων του αιτούντος². Έκρινε, δε, αφού έλαβε υπόψη του ιδίως τη συμπεριφορά των διαδίκων, την πολυπλοκότητα του τιθέμενου νομικού ζητήματος και το διακύβευμα της διαφοράς, ότι η άνω των οκτώ ετών διάρκεια εκείνης της δίκης για έναν μόνο βαθμό δικαιοδοσίας ήταν υπερβολική και επιδίκασε στον προσφεύγοντα 4.800€ ως δίκαιη ικανοποίηση για την ηθική του βλάβη. Έχουν ήδη εκδοθεί και άλλες αποφάσεις επί αποζημιωτικών προσφυγών από τις οποίες άλλες έχουν γίνει εν μέρει δεκτές (ΔΕΦΑΘ 1/2013 δίκαιη ικανοποίηση 3.000€, ΣτΕ 2876/2013 δίκαιη ικανοποίηση 9.000€, ΣτΕ 2975/2013 δίκαιη ικανοποίηση η διαπίστωση της παράβασης, ΣτΕ 3017/2013 δίκαιη ικανοποίηση 2.900€ σε καθεμία από τις 14 προσφεύγουσες) και άλλες έχουν απορριφθεί (ΔΕΦΑΘ 3787/2012 με ενδιαφέρουσα μειοψηφία του Προέδρου Ν. Σοϊλντάκη, ΣτΕ 1/2013, ΣτΕ 1856/2013). Πολλές άλλες αποζημιωτικές προσφυγές, θεμελιωμένες στο άρθρο 53 του Ν 4055/2012,

εκκρεμούν ενώπιον διοικητικών δικαστηρίων ανά την Ελλάδα και ενώπιον του ΣτΕ.

Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η δυνατότητα άσκησης αίτησης επιτάχυνσης της διαδικασίας ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, κατά τα άρθρα 59 και 60 του Ν 4055/2012, επιτρέπει πράγματι την επιτάχυνση της έκδοσης απόφασης, από τη στιγμή που προβλέπονται πρόσθετες προϋποθέσεις που αποσκοπούν στο να διασφαλίσουν την εκδίκαση της προσφυγής σε πιο σύντομες προθεσμίες και συνεπώς μπορεί να θεωρηθεί ως πραγματική προσφυγή υπό την έννοια του άρθρου 35 παρ. 1 της Σύμβασης.

Εξετάζοντας την αποτελεσματικότητα της αποζημιωτικής προσφυγής σύμφωνα με τα κριτήρια που έχουν ήδη διατυπωθεί στην πιλοτική απόφαση *Αθανασίου και λοιποί*, το ΕΔΔΑ παρατηρεί ότι από τη στιγμή που ένα Κράτος έκανε το σημαντικό βήμα να θεσπίσει μια τέτοια προσφυγή, το Δικαστήριο οφείλει να του αφήσει μεγαλύτερη διακριτική ευχέρεια προκειμένου να μπορέσει να οργανώσει αυτή την προσφυγή κατά τρόπο που να παρουσιάζει συνοχή με το νομικό του σύστημα, τις παραδόσεις του και το βιοτικό επίπεδο της χώρας. Ως προς το ύψος της αποζημίωσης, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι τα ποσά που επιδικάστηκαν από τις προηγούμενες αποφάσεις διοικητικών δικαστηρίων κυμαίνονται μεταξύ 60% και 80% των ποσών που εκείνο επιδικάζει σε παρόμοιες ελληνικές υποθέσεις λόγω ηθικής βλάβης, συνεπώς αυτά δεν είναι μη εύλογα. Επίσης λαμβάνει υπόψη του, ότι το νέο ένδικο βοήθημα είναι πιο κοντά στον ενδιαφερόμενο και άρα πιο προσβάσιμο απ' ό,τι η προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ, ότι είναι ταχύτερο και ότι διεξάγεται στη γλώσσα του προσφεύγοντος. Επομένως, παρουσιάζει πλεονεκτήματα που θα πρέπει να συνεκτιμηθούν.

Το πρώτο ζήτημα που εξετάσε ειδικότερα το Δικαστήριο ήταν το αν η προσφυγή θα υπέκυπτε στην ένσταση της μη εξάντλησης >

των εθνικών ενδίκων μέσων που πρόβαλε η Κυβέρνηση, υποστηρίζοντας ότι η προσφεύγουσα εταιρεία μπορούσε να ασκήσει την αποζημιωτική προσφυγή που προβλέπει ο Ν 4055/2012 χωρίς να περιμένει να καθαρογραφεί και να εκδοθεί επικυρωμένο αντίγραφο της πληττόμενης απόφασης του ΣτΕ. Αντιθέτως, η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι, δεν μπορούσε να ασκήσει την προσφυγή αυτή πριν την καθαρογραφή της επίμαχης απόφασης, ιδίως γιατί ήταν ουσιώδες να γνωρίζει την ακριβή διάρκεια της διαδικασίας, το τέλος της οποίας αντιστοιχούσε στην ημερομηνία καθαρογραφής της απόφασης αυτής, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία η προθεσμία των έξι μηνών για την άσκηση προσφυγής αρχίζει από την ημερομηνία που ο διάδικος μπορεί να λάβει επίσημο αντίγραφο της απόφασης. Ερευνητές, λοιπόν, αν η προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ είναι σύμφωνη με το άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης, αφού το άρθρο 55 παρ. 1 του Ν 4055/2012 θεωρεί ως *dies ad quem* της επίμαχης δίκης την ημερομηνία δημοσίευσης της απόφασης του εθνικού δικαστηρίου.

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου αναγνωρίζει ότι, όσον αφορά τη χρονολογία έναρξης της προθεσμίας άσκησης της προσφυγής για τις δίκες ενώπιον του ΣτΕ (όπως και για εκείνες ενώπιον του ΑΠ), το ίδιο λαμβάνει υπόψη του την ημερομηνία καθαρογραφής της σχετικής απόφασης και της δυνατότητας έκδοσης επικυρωμένου αντιγράφου. Σταθερή είναι η νομολογία του, ότι στο ελληνικό δικαιοδοτικό σύστημα οι διάδικοι μπορούν να έχουν πραγματικά γνώση μιας απόφασης μόνον από τη στιγμή που είναι σε θέση να λάβουν επικυρωμένο αντίγραφο αυτής, πολλώ μάλλον όταν η έκδοση αντιγράφου είναι απαραίτητη για να κινηθούν οι διαδικασίες για την ενδεχόμενη εκτέλεσή της. Ωστόσο, το Δικαστήριο, εκτιμώντας το επιχείρημα που πρόβαλε η Κυβέρνηση, ότι στα πλαίσια της εθνικής έννομης τάξης, μια δικαστική διαδικασία θεωρείται ότι έχει ολοκληρωθεί με την ημερομηνία δημοσίευσης της δικαστικής απόφασης και, προκειμένου να κρίνει την αποτελεσματικότητα ενός ένδικου βοηθήματος ή μέσου που αποτελεί επιλογή του νομοθέτη σύμφωνα με τη νομική πρακτική που ισχύει στην Ελλάδα, έκρινε πως η απόκλιση αυτή δεν μπορεί να επιφέρει από μόνη της την «μη αποτελεσματικότητα» αυτού του ένδικου βοηθήματος.

Εδώ εμφανίζεται μια μειζονος σημασίας, εις βάρος των προσφευγόντων, απόκλιση του ΕΔΔΑ από τη νομολογία του. Το Δικαστήριο έχει στο παρελθόν εύστοχα παρατηρήσει ότι

δεν μπορεί να είναι ίδιες οι χρονικές προϋποθέσεις του παραδεκτού στις περιπτώσεις που οι αποφάσεις επιδίδονται στους διαδίκους με επιμέλεια του δικαστηρίου, όπως συμβαίνει με τα διοικητικά δικαστήρια της ουσίας (*Καγγαλή κατά Ελλάδας* 19.5.2005), ούτε όμως είναι δυνατό να απαιτεί κανείς από τον διάδικο να πηγαίνει καθημερινά στο ΣτΕ για να πληροφορείται περί της υπάρξεως μιας αποφάσεως που ουδέποτε του επιδίδεται (*Παπαγεωργίου κατά Ελλάδας* 22.10.1997, *N.T. Γιαννούσης & Αφοί Κλιάφα ΑΕ κατά Ελλάδας* (dec.) 29.9.2005). Υπό το φως της απόφασης *Τεχνική Ολυμπιακή Α.Ε.* θα πρέπει πλέον να αναρωτηθεί κανείς αν εξακολουθεί να ισχύει η προηγούμενη νομολογία.

Για το αν θα μπορούσε να τεθεί θέμα αμεροληψίας λόγω των διατάξεων του άρθρου 56 του Ν 4055/2012 που προβλέπουν ότι η αποζημιωτική προσφυγή εξετάζεται από δικαστήριο του ίδιου βαθμού δικαιοδοσίας με εκείνο που αποφάνθηκε επί της ουσίας της διαφοράς, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η διαδικασία και ο τρόπος κατανομής της δικαστικής αρμοδιότητας που προβλέπει το άρθρο 56 του Ν 4055/2012 δεν εγείρουν από μόνα τους θέματα μεροληψίας. Εναπόκειται στα αρμόδια για την εκδίκαση των αποζημιωτικών προσφυγών δικαστικά όργανα να φροντίσουν ώστε να τηρείται η εγγύηση της αμεροληψίας.

Ο Ν 4055/2012 δεν επιτρέπει την άσκηση αίτησης αποζημίωσης πριν την ολοκλήρωση της διαδικασίας σε κάθε βαθμό δικαιοδοσίας. Επομένως, όταν προβλέπονται τρεις βαθμοί, ο ενδιαφερόμενος θα πρέπει ενδεχομένως να ασκήσει τρεις διαφορετικές αιτήσεις αποζημίωσης για την ίδια υπόθεση. Το Δικαστήριο θεωρεί μάλιστα ότι θα διευκόλυνε εάν ο ενδιαφερόμενος είχε τη δυνατότητα να παραπονεθεί για τη συνολική διάρκεια της διαδικασίας, όπως συμβαίνει με τις ενώπιόν του αντίστοιχες προσφυγές, συγχρόνως, όμως, λαμβάνει υπόψη του τη διακριτική ευχέρεια που έχει ένα Κράτος-Μέλος προκειμένου να οργανώσει ένα εσωτερικό ένδικο βοήθημα, όταν μάλιστα ο νομοθέτης δεν περιορίστηκε στο να προβλέψει αποζημιωτική προσφυγή αλλά τη συνδύασε με διαδικασία επιτάχυνσης. Εύλογα παρατηρείται, πάντως, ότι η λύση που επέλεξε ο Έλληνας νομοθέτης τριπλασιάζει άσκοπα τον αριθμό των σχετικών προσφυγών - κάτι που και για τον ενδιαφερόμενο είναι αποτρεπτικό και τα δικαστήρια επιβαρύνει περαιτέρω, δημιουργώντας μάλιστα ιδιόρρυθμες διαδικαστικές εμπλοκές όταν θα εκκρεμεί παράλληλα η κύρια υπόθεση στον επόμενο

βαθμό δικαιοδοσίας με την αποζημιωτική προσφυγή στον προηγούμενο.

Επίσης, το Δικαστήριο δεν θεωρεί αποφασιστικό το ότι οι κανόνες άσκησης της αποζημιωτικής προσφυγής δεν αντιστοιχούν ακριβώς στα κριτήρια που το ίδιο έχει διατυπώσει, υπό την προϋπόθεση όμως ότι τα εθνικά δικαστήρια θα επιδικάζουν αποζημιώσεις που θα είναι εύλογες σε σχέση με τις δικές του σε παρόμοιες υποθέσεις. Ως προς την ταχύτητα της διαδικασίας το Δικαστήριο εκτιμά ότι οι προβλέψεις των σχετικών διατάξεων οδηγούν σε εκδίκαση της αποζημιωτικής προσφυγής εντός λογικής προθεσμίας.

Σε κάθε περίπτωση, η Ελληνική Κυβέρνηση θα πρέπει να αποδείξει την αποτελεσματικότητα της προσφυγής στην πράξη, ενώ το Δικαστήριο επιφυλάσσεται να επανεξετάσει ανά πάσα στιγμή τη θέση του. Εξ άλλου ο ενδιαφερόμενος, αν δεν ικανοποιείται από την έκβαση της αποζημιωτικής προσφυγής, διατηρεί το δικαίωμα προσφυγής στο ΕΔΔΑ, μετά την έκδοση της σχετικής ελληνικής απόφασης, με την οποία εξαντλούνται τα εν προκειμένω διαθέσιμα εθνικά ένδικα μέσα, με μειωμένες όμως πιθανότητες επιτυχίας, υπό το φως της νομολογίας *Τεχνική Ολυμπιακή Α.Ε.*

Το γενικό συμπέρασμα του Δικαστηρίου είναι ότι οι προσφυγές που επιτρέπουν την επιτάχυνση της διαδικασίας και την αποζημίωση των ενδιαφερομένων είναι πραγματικές προσφυγές κατά την έννοια του άρθρου 13 ΕΣΔΑ, αφού μπορούν συγχρόνως να εμποδίσουν την εξακολούθηση της επικαλούμενης παραβίασης του δικαιώματος του προσφευγόντος να εξεταστεί η υπόθεσή του χωρίς υπερβολική καθυστέρηση και να αποκατασταθεί δεόντως η παραβίαση που έγινε.

Στην υπόθεση της *Τεχνική Ολυμπιακή Α.Ε.*, η δικαστική διαδικασία άρχισε στις 20 Μαΐου 1986 με την προσφυγή στο Διοικητικό Εφετείο Θεσσαλονίκης και ολοκληρώθηκε στις 20 Νοεμβρίου 2012 με την καθαρογραφή και την επικύρωση της απόφασης του Συμβουλίου Επικρατείας. Το Δικαστήριο εξέτασε χωριστά τη διαδικασία ενώπιον των δύο αυτών δικαστηρίων. Προφανώς η αποζημιωτική προσφυγή δεν ήταν στη διάθεση της προσφεύγουσας για τον πρώτο βαθμό δικαιοδοσίας. Δεν ήταν, επίσης, διαθέσιμη, όσον αφορά τη διαδικασία ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, η αίτηση επιτάχυνσης της διαδικασίας, εφόσον μια τέτοια αίτηση δεν επιτρέπεται παρά για τα ένδικα μέσα που ασκήθηκαν μετά τις 16 Σεπτεμβρίου 2012. Όσον αφορά την αποζημιωτική προσφυγή, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η ενώπιόν του προσφυγή ασκή-

θηκε στις 23 Ιουνίου 2010, δηλαδή πριν την έναρξη ισχύος του Ν 4055/2012. Κατά πρώτον, θεωρεί ότι λαμβάνοντας υπόψη τη φύση του νόμου αυτού και το πλαίσιο στο οποίο αυτός εισήχθη (βλ. παραπάνω και παρ. 31 της απόφασης), το Δικαστήριο δικαιολογείται να κάνει εξαίρεση στη γενική αρχή σύμφωνα με την οποία η αποτελεσματικότητα ενός συγκεκριμένου ένδικου βοηθήματος πρέπει να κρίνεται κατά την ημερομηνία άσκησης της προσφυγής ενώπιόν του και καταλήγει ότι στην υπό κρίση υπόθεση η προσφεύγουσα είχε τη δυνατότητα να προσφύγει στο ΣτΕ κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ 2 Απριλίου 2012, ημερομηνία κατά την οποία τέθηκε σε ισχύ ο Ν 4055/2012 και 6 Αυγούστου 2012, οπότε και έληγε η προθεσμία που προέβλεπε το άρθρο 55 παρ. 1 του νόμου. Το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι, εν όψει των προηγούμενων σκέψεων του ως προς το θέμα της καθαρογραφής της επίμαχης απόφασης του ΣτΕ, η προσφεύγουσα είχε επίσης τη δυνατότητα, κατά την άσκηση της προσφυγής της και καθ' όλη τη διάρκεια της αποζημιωτικής διαδικασίας που προβλέπεται από το άρθρο 55 παρ. 1 του Ν 4055/2012, να παραπονεθεί για την ενδεχόμενη καθυστέρηση της καθαρογραφής και της έκδοσης επικυρωμένου αντιγράφου της απόφασης. Ενόψει μάλιστα του ότι η διαδικασία ενώπιον του ΣτΕ έκλεισε συνολικά πάνω από είκοσι τρία έτη, δηλαδή διάρκεια κατ' εξοχήν υπερβολική για ένα μόνο βαθμό δικαιοδοσίας, η προσφεύγουσα μπορούσε να διατυπώσει παράπονο, με βάση το νέο νόμο, για την καθυστέρηση της διαδικασίας, χωρίς να περιμένει την καθαρογραφή της προανα-

φερθείσας απόφασης. Με βάση τα ανωτέρω, και ιδίως τις σκέψεις του Δικαστηρίου για την αποτελεσματικότητα της σχετικής αποζημιωτικής προσφυγής (παρ. 41-57 της απόφασης), το Δικαστήριο συμπεραίνει (παρ. 66) ότι, στην υπό κρίση υπόθεση η προσφεύγουσα ήταν υποχρεωμένη, από το άρθρο 35 παρ. 1 της Σύμβασης, να κάνει χρήση της προσφυγής αυτής. Από μόνο του το γεγονός ότι η προσφεύγουσα είχε αμφιβολίες για τις πιθανότητες ευδοκίμησης της -που, κατά το ΕΔΔΑ δεν ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία- δεν μπορεί να αποτελέσει έγκυρο λόγο που να δικαιολογεί τη μη χρήση της (*Akdivar και λοιποί κατά Τουρκίας*, 16 Σεπτεμβρίου 1996, παρ. 71), ενώ δεν εντοπίστηκε οποιαδήποτε εξαιρετική περίπτωση ικανή να απαλλάξει την προσφεύγουσα από την υποχρέωση να εξαντλήσει αυτό το ένδικο μέσο. Επομένως, από τη στιγμή που η προσφεύγουσα εταιρεία δεν έκανε χρήση του προαναφερθέντος ένδικου μέσου, η αιτίασή της υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, πρέπει να απορριφθεί λόγω μη εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων, κατ' εφαρμογή του άρθρου 35 παρ. 1 και 4 της ΕΣΔΑ, όσον αφορά τη διαδικασία ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας (παρ. 67). Με δεδομένο ότι η προσφυγή ασκήθηκε ενώπιον του ΕΔΔΑ την 23.6.2010 ενώ ο Ν 4055/2012 άρχισε να ισχύει την 2.4.2012, δηλαδή περίπου 22 μήνες αργότερα, η απορριπτική κρίση του Δικαστηρίου λόγω μη εξάντλησης εθνικού ενδίκου μέσου που η προσφεύγουσα εταιρεία δεν είχε στη διάθεσή της κατά το χρόνο που προσέφυγε στο Στρα-

σβούργο εκφράζει μια νομικιστική/τυπολατρική προσέγγιση που ο πολίτης δεν περίμενε από ένα διεθνές δικαστήριο στο οποίο έχει συνηθίσει να προσβλέπει με εμπιστοσύνη, ακριβώς διότι - μεταξύ των άλλων - ελέγχει την τυπολατρία και το νομικισμό εθνικών δικαστηρίων. Θα ανέμενε κανείς ότι, ανεξάρτητα από την, δικαιοπολιτικά εύλογη και αντικειμενικά δικαιολογημένη, ευνοϊκή στάση του απέναντι στο Ν 4055/2012, το ΕΔΔΑ θα θεωρούσε ότι οι διατάξεις αυτού του νόμου δεν καλύπτουν προσφυγές που έχουν ασκηθεί ενώπιόν του πριν από την έναρξη ισχύος του νέου νόμου. Το να υποχρεωθεί ο ήδη προσφυγών στο διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, αφού εξάντλησε τα μέχρι τότε υφιστάμενα εθνικά ένδικα μέσα, να επιστρέψει στα εθνικά δικαστήρια λόγω νεότερου νόμου, φαίνεται να αγνοεί την επιείκεια και την ευθυδικία που αποτελούν θεμέλιο του δικαίου της Σύμβασης με βάση τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Ας περιμένουμε και την τύχη προσφυγών που έχουν ασκηθεί όχι μόνο για υπερβολική διάρκεια δίκης αλλά και για παραβίαση περισσότερων ουσιαστικών διατάξεων της ΕΣΔΑ και των πρωτοκόλλων της. Μήπως σ' αυτές τις υποθέσεις θα «διασωθεί» το παράπονο της μεγάλης διάρκειας ως εκ του ενιαίου της προσφυγής;

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Δ. Ράικου, «Δίκαιη ικανοποίηση των διαδικών λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της διοικητικής δίκης», ΘΠΔΔ 2013,693 επ.
2. Βλ. Ν. Φραγκάκη, Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 4467/2012, ΘΠΔΔ 2012,1093 επ.